

enskilda händelser, som till exempel mordet på Gustav III. Särskild kritik kan också riktas mot tolkningen av de manlighetsideal som Gustav III företrädde. Kungen beskrivs som stilbildande och normerande för 1700-talets manlighet och författarna hävdar att de ideal han representerade i ett slag blev "omoderna och passé" (s. 42) i och med kungens död. Det är tveksamt om Gustav III kan ses som en sådan allenarådande mönsterbild för manlighet under den senare delen av detta sekel. Som Annie Mattsson visat i *Komediant och riksförrädare: Handskriftcirkulerade smädeskrifter mot Gustaf III* (Uppsala 2010) var kungens brist på manlighet snarare något som ofta påpekades i samtiden, både i smädeskrifter och bland hovfolk. Boken präglas även bitvis av otydliga kopplingar mellan vikingen och manliga ideal för att i stället redogöra för generella nationalromantiska trender. Författarna beskriver exempelvis att vikingen kom att gestaltas som revoltör och bohem under det sena 1800-talet, men den enda konkreta exemplifieringen av en sådan gestaltning är Selma Lagerlöfs *Drottningar i Kungahälla* i vilken en kvinna som inte låter sig hunsas skildras.

Oaktat ovanstående brister utgör dock *Vikingen* en målande och medryckande skildring av de olika sätt varpå vikingen växte fram som en nationell urtyp under 1800-talet.

Umeå universitet

INA LINDBLOM

Erik Bengtsson, *Världens jämlikaste land?* (Lund: Arkiv förlag 2020). 272 s.

Sverige har inte alltid varit så jämlikt som somliga vill få det att verka. Detta är utgångspunkten i Erik Bengtssons *Världens jämlikaste land?* I boken går han i polemik mot vad han menar är en av Sveriges nationalmyter, tesen att den exceptionella svenska jämlikheten, som uppnåddes under efterkrigstiden, skulle vara ett kontinuum av ett osedvanligt egalitärt bondesamhälle med rötter långt tillbaka i tiden.

Enligt Bengtsson upprätthålls denna nationalmyt framför allt i Eva Österbergs forskning och exempelvis i Henrik Berggrens och Lars Trägårdhs *Är svensken människa?* Det är emellertid ett splittrat forskningsläge där flera forskningsfält och forskare reproducerar bilden av ett historiskt mer jämlikt Sverige med självständiga och fria bönder i förgrunden, där få uppror och konflikter skulle ha kantat vår historiska resa. Bengtsson menar att "föreställningar om den ekonomiska och sociala jämlikheten flätas ihop med föreställningar om en politisk kultur med relativt låg grad av konflikt, och större samförstånd" (s. 16).

I bokens första hälft argumenterar Bengtsson för att Sverige under perioden 1750–1917 i ett jämförande perspektiv i stället var en mycket repressiv, odemokratisk och djupt ojämlik stat. Genom egen och andras forskning redogör Bengtsson brett för hur olika grupper i samhället hade möjlighet att påverka samhället politiskt. Det blir en undersökning av bland annat politisk, social och ekonomisk maktfördelning och ojämlikhet.

I bokens andra hälft presenterar Bengtsson en alternativ orsaksförklaring till senare års jämlikhet: Den vid sekelskiftet extrema ojämlikheten, samt den politiska och sociala exkluderingen skapade enligt Bengtsson en ovanligt bred koalition bestående av vänsterliberaler, socialdemokrater och exkluderat "småfolk" – som Bengtsson kallar det – som till slut enades i sin önskan att driva igenom en demokratisering och förbättra sin ställning genom sociala reformer mot ett mer jämlikt samhälle efter 1917. Det uttalade syftet med Bengtssons undersökning – och den viktigaste poängen han gör – är att kunna fastställa att "den svenska jämlikheten var en politisk konstruktion, inte ett kulturellt drag" (s. 18).

Boken har en vid ansats som är tydligt skriven för en bredare publik och den förhåller sig därför tämligen koncist till det ganska breda och splittrade forskningsläget. Detta har sina förtjänster men känslan blir lätt att aspekter, som hade behövt stötas och blötas mer ingående för att stärka förståelsen och argumenten, snarare hastas igenom eller rent av uteblir. Här skulle jag som agrarhistoriker med fokus på Mellansverige vilja lyfta det faktum att det svenska forskningsläget om det tidigmoderna och förindustriella Sverige vanligtvis utgörs av regionala studier. Olika områden och regioner har studerats i olika grad inom olika fält och uppvisar till mångt och mycket olika tendenser och utvecklingar i tid och rum. Den sociala strukturen i Skåne behöver inte nödvändigtvis spegla Sverige i stort. I det godståta Mälardalen finns exempelvis betydande skillnader i ägande- och bystruktur i förhållande till Skåne och Halland, som i regel är de områden som exemplifieras i boken. Jag hade gärna sett fler exempel utanför den sydsvenska eller den skånska myllan. En vidare diskussion av den regionala utvecklingen i förhållande till de allmänna trenderna hade gynnat boken.

På samma sätt hade en mer ingående diskussion om begreppet bönder varit på sin plats för att riktigt förstå Bengtssons positionering gentemot den gängse historieskrivningen. Att begreppet bönder återkommande används i breda drag och slentrianmässigt utan särskiljning mellan frälse, krono- och skattebönder är olyckligt, då dessas institutionella förutsättningar, möjligheter och inflytande skiljde sig åt. Detta poängterar Bengtsson men hemfaller därefter snart åt att själv nyttja begreppet bönder som ett uttryck för besuttna storbönder.

Den svenska bondeklassen var heterogen. I takt med 1800-talets demogra-

fiska förändring framträdde också en grupp av bönder som koncentrerade och expanderade sina ägor. Men långt ifrån alla skatte- och kronobönder bör ses som storbönder med stora ekonomiska resurser, självfallet privilegierade i förhållande till de jordlösa, men likväl en heterogen grupp vars demografiska förändring även den var tids- och platsbunden. Väst- och Sydsverige hade till exempel en stark befolkningstillväxt under perioden 1750–1850, medan man snarare talar om en stagnation i Mälardalen. Många adliga familjer lyckades upprätthålla sin ekonomiska och politiska status in i 1900-talets Sverige, men långt ifrån alla. Även i denna grupp skedde betydande förändringar som skapade nya sociala och ekonomiska förutsättningar.

Stärkta argument i form av fördjupande diskussion om förändringar i dessa grupper hade varit av stort värde med tanke på att författaren tar en så tydlig position i frågan. Den gamla regimen bestod bevisligen, men det skedde ändå förändringar av betydelse som bör beaktas och problematiseras.

Invändningarna till trots är resultatet av Bengtssons arbete en läsvärd bok späckad med många exempel ur källmaterialet och en uppsjö av litterära referenser, som möjligen tangerar det anekdotiska, men som även gör boken mer lättillgänglig och attraktiv. Bengtsson visar och argumenterar väl för att Sverige 1750–1917 var ett djupt ojämlikt land, både ekonomiskt och politiskt, där inkomster, förmögenheter och rättigheter var ytterst skevt fördelade. Därutöver lyfter boken även den viktiga aspekten att historieskrivningen får konsekvenser för hur vi förstår och tolkar dagens samhälle.

Uppsala universitet

MAJA LUNDQVIST

Klas Åmark, *Främlingar på tåg: Sverige och Förintelsen* (Stockholm: Kaunitz-Olsson 2021). 254 s.

I sin nya bok *Främlingar på tåg: Sverige och Förintelsen* har Klas Åmark gett sig i kast med en grundlig källkritisk undersökning om vad den svenska samlingsregeringen visste och inte visste om Förintelsen och hur mycket den breda allmänheten fick kunskap om. Minst sagt svårfångade fenomen att försöka utreda.

Titeln anspelar på en berömd Hitchcockfilm, där två främlingars slumpvisa möte på ett tåg får oanade konsekvenser. Det möte Åmark tar avstamp i ägde rum den 20 augusti 1942 på nattåget mellan Warszawa och Berlin. Då kom den svenske diplomaten Göran von Otter i samspråk med en för honom okänd SS-officer vid namn Kurt Gerstein, som berättade, att han med egna ögon sett hur nazisterna gasade ihjäl tusentals judar i förintelselägren